

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК СЕМАНТИКИ АНГЛОМОВНОЇ НОМІНАЦІЇ *GENIUS*

HISTORICAL DEVELOPMENT OF SEMANTICS OF THE ENGLISH NOMINATION *GENIUS*

Строченко Л.В.,

orcid.org/0000-0003-3619-3484

доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри іноземних мов

Національного університету «Одеська юридична академія»

Єрмоєнко С.В.,

orcid.org/0000-0002-8145-9483

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов

Національного університету «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена дослідженню історичного розвитку семантики номінації *genius* в англійській мові. Матеріалом дослідження слугували загальні тлумачні словники англійської мови, спеціалізовані словники й енциклопедії. Етимологічна довідка свідчить, що *genius* походить від прото-індоєвропейського кореня **gene* – *давати життя, народжувати* із похідним значенням *розмноження*. Розвиток семантики номінації *genius* в англійській мові є цікавим процесом, який відбувався протягом багатьох століть. Слово *genius* походить від латинського слова, що означає «божественний дух» або «покровитель». В античному Римі *genius* відносилось до духа або божества, яке захищало та надавало підтримку людині. У середньовічній англійській мові, термін *genius* використовувався для позначення наділеності або таланту людини. Він був пов'язаний з ідеєю вродженої здібності або генія, яка була подарована людині від божественного духу. Наприклад, *genius* може використовуватися для опису талановитого художника, поета або музиканта. У сучасній англійській мові семантика *genius* була розширена та розгорнута. Вона включає в себе не тільки наділеність або талант, але і інтелектуальну силу, творчий потенціал та геніальність. *Genius* може використовуватися для опису особи, яка проявляє високу рівень здібностей та досягає видатних результатів у своїй галузі. Однак, варто зазначити, що семантика цієї номінативної одиниці також може варіюватися в залежності від контексту. Наприклад, *genius* може використовуватися для опису творчого винаходу або ідеї, яка є незвичайною та видатною. Отже, розвиток семантики номінації "genius" в англійській мові відбувався від ірраціонального значення покровительства та наділеності до більш широкого спектру значень. Перспективу роботи вбачаємо у можливості подальших досліджень лінгвістичного аспекту феномену геніальності в парадигмі лінгвоперсоналогії, контрастивної лінгвістики, психолінгвістики тощо.

Ключові слова: етимологія, номінація, семантика, genius.

The article is devoted to the study of the historical development of the semantics of the nomination *genius* in the English language. General explanatory dictionaries of the English language, specialized dictionaries and encyclopedias served as research material. The etymological reference indicates that *genius* comes from the Proto-Indo-European root **gene* – *to give life, to give birth* with the derived meaning of reproduction. The development of the semantics of the nomination *genius* in the English language is an interesting process that took place over many centuries. The word *genius* comes from the Latin word meaning "divine spirit" or "patron". In ancient Rome, *genius* referred to a spirit or deity that protected and supported a person. In medieval English, the term *genius* was used to refer to a person's endowment or talent. It was associated with the idea of an innate ability or genius that was gifted to man by the divine spirit. For example, *genius* can be used to describe a talented artist, poet, or musician. In modern English, the semantics of *genius* has been expanded. It includes not only giftedness or talent, but also intellectual power, creative potential. *Genius* can be used to describe a person who exhibits a high level of ability and achieves outstanding results in their field. However, it is worth noting that the semantics of this nominative unit can also vary depending on the context. For example, *genius* can be used to describe a creative invention or an idea that is unusual and outstanding. Consequently, the development of the semantics of the nomination *genius* in the English language took place from the irrational meaning of patronage and endowment to a wider range of meanings. We see the perspective of the work in the possibility of further studies of the linguistic aspect of the phenomenon of genius in the paradigm of linguistic personology, contrastive linguistics, psycholinguistics, etc.

Key words: etymology, nomination, semantics, genius.

Постановка проблеми. Геніальність – це властивість особи, яка характеризується неординарними здібностями, творчістю, винятковим інтелектом та здатністю до розв'язання складних проблем. Геніальність часто виявляється у здатності до оригінального мислення, новаторства

та глибокого розуміння складних питань. Люди з геніальністю часто досягають високих результатів у своїх галузях та вносять значний внесок у розвиток науки, мистецтва, технологій та інших сфер. Наше дослідження спрямоване на комплексне вивчення лінгвальної репрезентації концеп-

туального поля GENIUS у межах нового напрямку наукових пошуків – лінгвогеніоніки, яка досліджує тлумачення феномену геніальності у мові загалом і, зокрема, в англійській мові [1; 2].

Актуальність роботи зумовлена загальною антропоцентричною науковою парадигмою сьогодення, пріоритетною спрямованістю сучасних лінгвокогнітивних досліджень на вивчення процесів концептуалізації дійсності та відсутністю комплексних досліджень феномену геніальності в аспекті лінгвальної репрезентації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Етимологічний аналіз є важливою складовою лінгвістики і має велику актуальність, оскільки його застосування допомагає встановити походження слів та з'ясувати, як вони змінювалися з часом. Це дозволяє краще розуміти значення та вживання слів в сучасній мові. Етимологічний аналіз також допомагає встановити зв'язки між різними мовами та виявити спільні корені та словотворчі процеси. Це важливо для вивчення родинних мов, реконструкції стародавніх мов та вивчення історії мовного розвитку. Дослідження етимології слів дозволяє виявити зрушення у значеннях слів та зміну їх семантики з часом, що є особливо релевантним для вивчення культурних та історичних змін, які вплинули на мову [3].

Етимологічний аналіз в лінгвістиці включає кілька етапів:

1. Збір етимологічних даних. На цьому етапі лінгвісти збирають інформацію про походження слів, використовуючи різні джерела, такі як словники, етимологічні дослідження, текстові матеріали тощо.

2. Аналіз фонетичних змін. Лінгвісти вивчають зміни звуків у словах з часом. Вони порівнюють звуки у подібних словах різних мов або у старій і сучасній версіях однієї мови.

3. Виявлення морфологічних зрушень. Лінгвісти вивчають зміни у будові та формуванні слів. Вони аналізують морфологічні елементи, префікси, суфікси та інші морфологічні засоби, які змінюються або зберігаються у словах з часом.

4. Вивчення семантичних зрушень. Лінгвісти досліджують зміни в значеннях слів, їх семантику та вживання. Вони встановлюють зв'язки між різними значеннями та розглядають контекст, у якому вживаються слова.

5. Встановлення зв'язків між мовами. Лінгвісти порівнюють слова та їх етимологічні корені в різних мовах. Вони виявляють спільні корені, спорідненість мов та зв'язки між ними.

6. Реконструкція протомови. На основі зібраних даних та аналізу лінгвісти відтворюють протомову – стародавню мову, від якої походять сучасні мови. Це важливий етап для вивчення історії мовного розвитку [4; 5].

У нашому дослідженні ми фокусуємось на четвертому етапі, який пов'язаний зі змінами семантики слова.

Постановка завдання. *Мета статті* полягає у дослідженні історичного розвитку семантики номінації *genius* в англійській мові. *Матеріалом дослідження* слугували загальні тлумачні словники англійської мови, спеціалізовані словники й енциклопедії.

Виклад основного матеріалу. Етимологічна довідка свідчить, що *genius* походить від прото-індоевропейського кореня **gene* – *давати життя, народжувати* із похідним значенням *розмноження*.

Розглядаючи шлях історичного розвитку прото-індоевропейського кореня **gene-* в англійській мові, етимологічний словник *Online etymology dictionary* [6] пропонує наступну статтю: [**genə-*, also **gen-*, Proto-Indo-European root meaning "give birth, beget," with derivatives referring to procreation and familial and tribal groups].

Від цього кореня походять сучасні англійські лексеми: *gender*; *gene*; *genealogy*; *general*; *generate*; *generation*; *generic*; *generous*; *genesis*; *genial*; *genic*; *genital*; *genitive*; *genius*; *genocide*; *genotype*; *genre* та багато інших.

Як доказ продуктивності цього спільного прото-індоевропейського кореня словник наводить наступні похідні із більше десятка різних мов: [It is the hypothetical source of/evidence for its existence is provided by: **Sanskrit** *janati* "begets, bears," *janah* "offspring, child, person," *janman-* "birth, origin," *jatah* "born;" **Avestan** *zizanenti* "they bear;" **Greek** *gignesthai* "to become, happen," *genos* "race, kind," *gonos* "birth, offspring, stock;" **Latin** *gignere* "to beget", *gnasci* "to be born", *genus* (genitive *generis*) "race, stock, kind; family, birth, descent, origin", *genius* "procreative divinity, inborn tutelary spirit, innate quality", *ingenium* "inborn character", possibly *germen* "shoot, bud, embryo, germ;" **Lithuanian** *gentis* "kinsmen;" **Gothic** *kuni* "race;" **Old English** *cennan* "beget, create", *gecynd* "kind, nature, race;" **Old High German** *kind* "child;" **Old Irish** *ro-gonar* "I was born;" **Welsh** *geni* "to be born;" **Armenian** *cnanim* "I bear, I am born].

Етимологія власне англійської номінативної одиниці *genius* зазначається наступним чином: [**genius** (n.) late 14c., "tutelary or moral spirit" who

guides and governs an individual through life, from Latin *genius* "guardian deity or spirit which watches over each person from birth; spirit, incarnation; wit, talent;" also "prophetic skill; the male spirit of a *gens*," originally "generative power" (or "inborn nature"), from PIE **gen(e)-yo-*, from root **gene-* "give birth, beget," with derivatives referring to procreation and familial and tribal groups. Sense of "characteristic disposition" of a person is from 1580s. Meaning "person of natural intelligence or talent" and that of "exalted natural mental ability" are first recorded 1640s] [6].

Латинське *genius* було маловживаним словом і довго зберігало зв'язки з дієсловами *genere, gignere* (народжувати). Геній сприймався як дещо вроджене, притаманне людині, сім'ї та навіть місцевості. Геній в античності – це дух, божество життєвої сили, яке з народження було притаманне лише чоловікам (аналогічним божеством жінок вважалась Юнона) [1].

У 1580-х роках, як зазначає згаданий етимологічний словник, з'являється значення *характерна схильність (characteristic disposition)*, а в 1640-х – значення *надзвичайна розумова здібність (exalted natural mental ability)*, тобто семантика розвивається далі за рахунок уточнення якості цієї характерної схильності (це розумові здібності) і появи семи *надзвичайності*.

І лише у другій половині XVIII століття відбувається метонімічний зсув в семантиці цієї лексичної одиниці. З того часу *genius* позначає не тільки особливу здібність, притаманну людині, але й саму людину, яка має таку якість. Саме тоді з'являються численні трактати Е. Юнга, Д. Дідро, І. Канта, які дають поштовх для подальших досліджень цього феномену [2].

Електронний словник *dictionary.com* у статті, присвяченій походженню англійської номінації *genius*, зазначає, що починаючи з XIV століття, *genii* позначав ангела-хранителя, а людина із надзвичайним талантом обов'язково «мала» такого генія, оскільки її дар вважався результатом якоїсь надприродної допомоги:

[When did people shift from having a genius to being a genius? Starting in the 14th century, a genius denoted a guardian spirit, and someone with extraordinary talent was said to have a genius, because his or her gift was thought to be the result of some supernatural help] [7].

Як приклад, наводиться цитата з трактату XVII століття, в якому зазначається, що Геній Мільтона дорівнював Генію Спенсера:

[For example, in a treatise on epic poetry from 1695, the author offers, "That Milton had a Genius equal to Spencer's] [7].

Водночас саме у цьому столітті значення лексичної одиниці *genius* починає змінюватись та позначати людину із надзвичайними здібностями інтелекту. Знову ж таки на підтвердження цієї тези наводяться цитати із праці Мільтона та ще одного середньовічного есе:

[An early record of this usage is in John Milton's *Eikonoclastes* when he writes, "to unsettle the conscience of any knowing Christian, if he could ever aim at a thing so hopeless, and above the genius of his Cleric Elocution". By the end of the 17th century, this usage was common, as in this essay from a 1693 edition of *The Bee*: "...if your mind is delighted with the genuine touches of nature, which constitutes the true test of genius in poetical composition". This may also have been caused by some confusion with the Latin root *ingenium*, meaning "inborn qualities," and which gives us words like "ingenious" and "engine"] [7].

Наприкінці даної словникової статті міститься посилання на дані одного з онлайн-сервісів компанії Google, який стверджує, що частотність вживання слова *genius* була найвищою у кінці XVIII століття, після чого стала зменшуватись:

[According to Google nGram, *genius* peaked in usage in the late 1700s and has been declining steadily since] [7].

Google Books Ngram Viewer – це пошуковий онлайн-сервіс компанії Google, що дозволяє будувати графіки частотності вживання мовних одиниць на основі величезної кількості друкованих джерел, опублікованих з XVI століття і зібраних в сервіс Google Books. Якщо пройти за вказаним посиланням, то знаходимо діаграму, яка представлена на Рисунку 1.

Згідно з даними Google Books Ngram Viewer пік вживаності англійської номінації *genius* припадає на XVIII століття, досягаючи показників майже 0,005% всіх слововжитків, а потім поступово знижується до 0,0005% в теперішній час. Побіжно зауважимо, що говорити про абсолютну репрезентативність цих даних навряд чи коректно, оскільки пошукова система фокусується виключно на друкованих джерелах, зібраних у сервіс Google Books, а отже не враховує спостереження з інших сучасних вебсайтів. Водночас цей сервіс надає прекрасну можливість, поряд із визначеними корпусами англійської мови, зробити вибірку не лише з теперішніх джерел англійського мовлення, а й прослідкувати вживання аналізованої лексичної одиниці у різні часи.

Наприклад, звернімося до статті у Collins Dictionary: [The idea of a '*genius*' originated in ancient Rome. The Romans believed that all

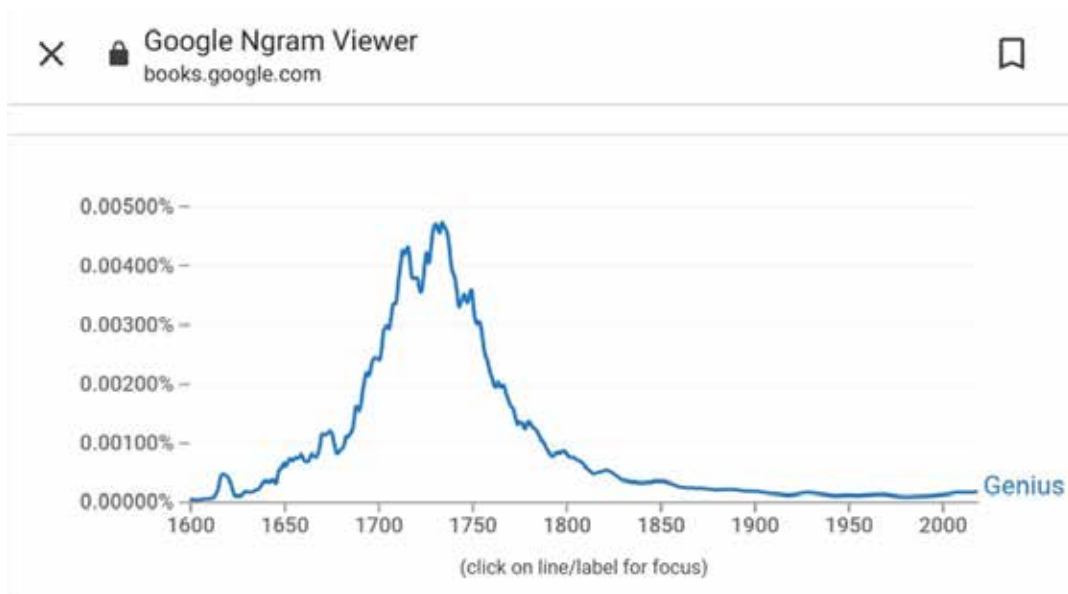


Рис. 1. Частотність вживання номінативної одиниці *genius* відповідно до пошукової системи Google Books Ngram Viewer

people had a guiding spirit that attended them throughout their lives. Because this spirit was born with the person it was called a 'genius' (from the Latin verb *gignere* meaning 'to give birth or bring forth' – which also happens to be the root of our word 'generate'). A person's 'genius' dictated their unique personality and disposition. So if a person had an outstanding talent or ability, it was believed that this was due to their 'genius'. From here it was a natural step for the word 'genius' to be used not only of the spirit that inspired a talent but also of the talent itself] [8].

Надалі автори статті зазначають, що коли це слово вживали в англійській мові на початку, йшлося про те, що хтось «має генія». Однак згодом уявлення про керівництво духами врешті-решт поступилося місцем більш раціональним поясненням розумових здібностей, і це призвело до подальшого розвитку функціонування слова: "геній" тепер застосовувався до людини, яка виявляла неабиякий талант, отже, говорячи про те, що хтось «має генія», розуміється, що така людина «є генієм»: [When the word was first used in English, people still talked about 'having a genius'. However, ideas about guiding spirits eventually gave way to more rational explanations of mental ability, and this brought about a further development in the use of word: 'genius' was now applied to the person who displayed the remarkable talent, so that as well as talking about someone 'having a genius' you could also talk about them 'being a genius'] [8].

Словник Меріем Вебстер описує так зване «духовне походження геніальності», знову ж таки апелюючи до системи вірувань древніх

римлян, яка включала духів-посередників між богами та людьми. Ці духи супроводжували людину по життю як її захисники. У цьому значенні номінація була запозичена в англійську мову у XIV столітті та згодом розвинула подальші значення: спершу *специфічну здатність до певної діяльності*, потім – *дуже високий інтелект*, і згодом – *люди величезного інтелекту*: [The Spiritual Origins of Genius. The belief system of the ancient Romans included spirits that were somewhere in between gods and humans and were thought to accompany each person through life as a protector. The Latin name for this spirit was genius, which came from the verb *gignere*, meaning "to beget". This sense of "attendant spirit" was first borrowed into English in the 14th century. Part of such a spirit's role was to protect a person's moral character, and from that idea an extended sense developed in the 16th century meaning "*an identifying character*". In time, that meaning was extended to cover *a special ability for doing something*, and eventually genius acquired senses referring particularly to "*very great intelligence*" and "*people of great intelligence*"] [9].

Наведені словникові статті не лише пояснюють у доступній формі, тобто без використання вузько спеціальних лінгвістичних термінів та праформ, походження відповідної номінації. Вони також містять дефінітивну ознаку концепту GENIUS / ГЕНІАЛЬНІСТЬ, а саме – *надзвичайні інтелектуальні здібності (uncanny mental ability, very great intelligence)*, до якої додають дефінітивну ознаку *носії цієї здібності (people of great intelligence)*. Останній зсув в семантиці лексеми

genius робить номінативну одиницю назвою наступного концепту GENIUS / ГЕНІЙ.

Інакше кажучи, лексема *genius* впродовж свого функціонування нарощувала наступні значення: 1) дух (янгол-охоронець), 2) дух талановитої людини, 3) талант (геніальність), 4) обдарована людина (геній).

Висновки. Розвиток семантики номінації *genius* в англійській мові є цікавим процесом, який відбувався протягом багатьох століть. Слово *genius* походить від латинського слова, що означає «божественний дух» або «покровитель». В античному Римі *genius* відносилось до духа або божества, яке захищало та надавало підтримку людині. У середньовічній англійській мові, термін *genius* використовувався для позначення наділеності або таланту людини. Він був пов'язаний з ідеєю вродженої здібності або генія, яка була подарована людині від божественного духу. Наприклад, *genius* може використовуватися для опису талановитого художника, поета або

музиканта. У сучасній англійській мові семантика *genius* була розширена та розгорнута. Вона включає в себе не тільки наділеність або талант, але і інтелектуальну силу, творчий потенціал та геніальність. *Genius* може використовуватися для опису особи, яка проявляє високу рівень здібностей та досягає видатних результатів у своїй галузі. Однак, варто зазначити, що семантика цієї номінативної одиниці також може варіюватися в залежності від контексту. Наприклад, *genius* може використовуватися для опису творчого винаходу або ідеї, яка є незвичайною та видатною. Отже, розвиток семантики номінації "genius" в англійській мові відбувався від ірраціонального значення покровительства та наділеності до більш широкого спектру значень.

Перспективу роботи вбачаємо у можливості подальших досліджень лінгвістичного аспекту феномену геніальності в парадигмі лінгвоперсоналогії, контрастивної лінгвістики, психолінгвістики тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Строченко Л.В. Концепт GENIUS в англомовній науковій картині світу. *Записки з романо-германської філології*. 2018. Випуск 1 (40). С. 185–192.
2. Строченко Л.В. Вербалізація концепту GENIUS в англомовних біографіях Альберта Ейнштейна. *Записки з романо-германської філології*. 2016. Випуск 2 (37). С. 71–76.
3. Liberman Anatoly. *Word Origins and How We Know Them: Etymology for Everyone*. 1st Edition. Oxford University Press, 2009. 336 p.
4. Манакін В.М. Внутрішня форма слова в аспектах зіставного мовознавства. *Мовознавство*. 2014. № 5. С. 35–44.
5. Селіванова О.О. *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля. К, 2006. 716 с.
6. Online etymology dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/> (дата звернення: 10.08.2023).
7. Free dictionary. URL: <https://www.dictionary.com/e/genius/> (дата звернення: 10.08.2023).
8. Genius. URL: <https://blog.collinsdictionary.com/language-lovers/we-take-a-look-at-the-etymology-behind-the-word-genius/> (дата звернення: 12.08.2023).
9. Online Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/> (дата звернення: 11.08.2023).